

ÉJI FOLYÓ

Mint éji folyókon a fények,
az élet lassan ellebeg –
tarka neonból díszkíséret,
nincs benne semmi rettenet.

Alámerülő kocsonyákból
minden nap egy-egy méter, és
foszforeszkál, akár a távol:
halkan loccsanó számvetés

felette a fekete mennybolt,
a vízzel egybeolvadott.
Mint kit egy csillag összerombolt,
nem vagy, és már én sem vagyok.

Vladimir Nabokov

JELEK ÉS JELKÉPEK

Hetényi Zsuzsa fordítása

1

Négy év óta immár negyedszerre szembesültek azzal a problémával, hogy mivel is ajándékozzanak meg egy gyógyíthatatlanul zavarodott elméjű fiatalembert a születésnapján. Nem vágyott semmire. Az emberkéz alkotta tárgyokban vagy a gonosz darázsfészket látta, ahol olyasféle rosszindulatú tevékenység vibrál, amely egyedül az ő számára érzékelhető, vagy a durva vigaszt érezte meg, amelynek nem tudta hasznát venni elvont világában. Miután elvetették jó néhány olyan árucikk ötletét, amely megbánt-hatta vagy megijeszthette volna (például mindenféle szerkentyű tabunak számított), szülei egy tetszetős és ártatlan apróságot választottak, tíz kicsi üvegkancsóban tíz különböző gyümölcszelét egy kosárban.

Születésekor már régóta házasok voltak, eltelt húsz év, és mostanra eléggé megöregedtek. Az asszony színtelen, szürke haját nagyjából frizurába rendezte. Olcsó fekete ruhákat viselt. Ellentétben más, hasonló korú asszonyokkal (mint Mrs. Sol, a szomszédjuk, akinek arcát beborította a rózsaszínű és bordó-lila festék, és a kalapja egy patakparti virágcsomó volt), ő meztelen fehér arcát mutatta a foltokat felfedező tavaszi fény-

nek. Férje, aki odaát elég sikeres üzletember volt, most teljesen a bátyjától függött, Isaactól, aki már majdnem negyven éve itt élt, és tősgyökeres amerikai lett belőle. Ritkán találkoztak vele, és gúnyosan csak úgy emlegették, „a Herceg”.

Minden balul ütött ki azon a pénteken. A metrószelvény két megálló között elvesztette életadó áramát, és egy negyedórán át semmi más nem hallatszott, mint a szív kötelességtudó verése és az újságok zizegése. A busz, amelyre át kellett szállniuk, hosszasan váratta őket, és amikor egy örökkévalóság múlva megérkezett, zsúfolásig tele volt zajongó iskolás kamaszokkal. Zuhogó esőben mentek föl az intézethez vezető barna ösvényen. Ott ismét várniuk kellett, ám fiuk helyett, aki csoszogva szokott bejönni (szánalmas, rosszul borotvált arca tele pattanásokkal, komor és zavarodott), egy ismerős ápolónő jött be végül, akit nem kedveltek, és derűsen elmagyarázta, hogy fiuk ismét megpróbálta eldobni az életét. Már jól van, mondta az ápolónő, de egy látogatás felkavarhatja. Olyan nyomorult munkaerőhiány volt az intézetben, és olyan könnyen elkeveredtek vagy összecserélődtek a dolgok, hogy úgy döntöttek, nem hagyják ott az irodán az ajándékukat, majd legközelebb elhozzák.

Az asszony megvárta, hogy férje kinyissa az esernyőt, azután belekarolt. A férfi állandóan a torkát köszörülte, azon a bizonyos rezgő hangon, amely mindig arra utalt, hogy felzaklatta valami. Megérkeztek az utca túloldalára, a buszmegálló védelmébe, és a férfi becsukta az esernyőt. Pár lépésre tőlük egy hajladozó és csöpögő fa alatt pici, félholt, totlatlan madár reszketett gyámoltalanul egy pocsolóban.

A hosszú úton a metróig nem váltottak egyetlen szót sem, és ahányszor az asszony ránézett férje öreg, reszkető, az esernyő fogantyúján összekulcsolt kezére (a kidagadó erekre, a barna foltos bőrre), úgy érezte, könnyek szöknek a szemébe. Ahogy körülnézett valami mást keresve, ami elvonja figyelmét, enyhe megdöbbenést érzett, az együttérzés és csodálkozás elegyét, amikor észrevette, hogy az egyik utas, egy sötét hajú lány, akinek piszkos lábán pirosra voltak festve a körmök, egy idősebb asszony vállán zokog. Kire is emlékeztet ez az asszony? Rebeka Boriszovnára, akinek a lánya hozzáment az egyik Szolovejcsik fiúhoz, Minszkben, sok évvel ezelőtt.

Amikor legutóbb megpróbálta, módszere az orvos szerint a találékonyság mesterműve volt, és sikerült is volna neki, ha egy féltékeny betegtársa nem gondolja azt, hogy repülni tanul, és nem lép közbe. Valójában lyukat akart hasítani a világán, és ki akart szökni rajta.

Tévképzetek rendszerét egy tudományos folyóiratban megjelent alapos cikk tárgyalta, de az asszony és a férje már sokkal régebben megfejtették. Hermann Brink azt mondta rá, hogy „referenciális mánia”. E rendkívül ritka eseteket az jellemzi, hogy a páciens mindenről, ami körülötte történik, azt képzeletben, hogy az burkolt utalás, amely az ő személyére és létére vonatkozik. Minthogy magát sokkal intelligensebbnek tartja másoknál, a valós embereket nem tekinti az összeesküvés részének. A jelenségekkel teli természet árnyékként követi, bárhová menjen is. A csillagaival bámuló égbolton a felhők lassú jeleket küldenek egymásnak, hihetetlenül részletes információkat, amelyek rá vonatkoznak. Amint leszáll az éj, az ő legtitkosabb gondolatait beszél meg a fák, sötét jelbeszédük kézjeleivel. A kavicsok, foltok vagy fénypamacsok alakzatokat formálnak, és ezek valamilyen borzasztó módon üzeneteket hordoznak, amelyeket fel kell fognia. Titkos jel minden, és mindennek ő a témája. Némely képek csak szenttelen megfigyelők, mint az üvegek síkjai vagy a mozdulatlan tócsák; mások elfogult tanúk, mint a kirakati kabátok, legszívesebben meglincselnék; ismét mások, mint a csapból folyó víz és a vi-

harok, az örületig hisztérikusak, igazságtalanul ítélik meg, és groteszk módon félreértelmezik tetteit. Allandóan résen kell lennie, élete minden percét és mozzanatát arra áldoznia, hogy a dolgok hullámzását dekódolja. Még a száján kilélegzett levegő is megjelölést kap, és katalógusba kerül. Ha legalább csak a közvetlen környezetére korlátozódna az általa kiváltott érdeklődés... de sajnos nem ez a helyzet! Ahogy távolodunk, a vad pletykák özöne egyre terjedelmesebb és szószátyárabb. Hatalmas síkságok fölött vonulnak vérelemzékének milliószorosra nagyított árnyképei, és még távolabb kibíratlanul szilárd és magas hegyek gránitban és nyögő fenyvesekben összegzik létezésének végső igazságát.

2

Amikor előbukkantak a földalatti dübörgéséből és fülledt levegőjéből, a napvégi üledék már az utcai lámpák fényével vegyült. Az asszony halat akart venni vacsorára, ezért átadta a kosarat a zselés kancsókkal férjének, és hazaküldte. A férfinak a harmadik emeleten jutott eszébe, hogy napközben odaadta az asszonynak a kulcsát.

Némán leült a lépcsőre, és némán állt föl úgy tíz perc múlva, amikor megérkezett az asszony, aki nehezen szedte a lépcsőket, ajkán halvány mosollyal rosszállóan csóválta a fejét, hogy milyen buta. Amikor beléptek kétszobás lakásukba, a férfi azonnal a tükörhöz lépett. Hüvelykujjával maszkhoz hasonló grimaszba húzta szét a száját, és kivette reménytelenül kényelmetlen műfogsorát, majd elszakította a nyál hosszú agyaráit, amelyek hozzá kötöttek. Amíg az asszony megterített, orosz nyelvű újságját olvasta. Nem hagyta abba az olvasást, miközben gyér táplálékát ette, amelyhez nem volt szüksége fogra. Felesége ismerte kedélyállapotait, és ő sem szólt.

Amikor a férfi lefeküdt, az asszony a nagszobában maradt kopott kártyáival és a régi albumokkal. A sötétben eső csilingelt a kopott szemétdödrökön a szűk udvaron, az egyik szelíden fénylő szemközti ablakban fekete nadrágos férfi feküdt hanyatt egy rendetlen ágyon, látszott feltartott fedetlen könyöke. Az asszony leengedte a rolót, és szemügyre vette a fényképeket. Kisbaba korában jobban csodálkozott, mint a legtöbb baba. Az album egyik gyűrődéséből a lipcsei német szobalányuk és kövér képű jegyese esett ki. Minszk, a Forradalom, Lipcse, Berlin, Lipcse, egy ferde homlokzat homályos képe. Négyévesen egy parkban: durcásan, szégyenlősen ráncolva homlokát elfordul egy kíváncsi mókustól, ahogy bárki más idegennel tette volna. Róza néni, egy kapkodós, esetlen, zavart tekintetű idősebb hölgy, aki rossz hírek, csődök, vonatszerencsétlenségek, rákos daganatok reszkető világában élt, amíg a németek a halálba nem küldték mindazokkal az emberekkel együtt, akikért aggódott. Hatéves, ez akkor volt, amikor csodálatos, emberkezű, emberlábú madarakat rajzolt, és álmatlanságban szenvedett, akár egy felnőt. Az unokatestvére, aki most híres sakkozó. Megint ő, nyolcéves lehet, már nehéz megérteni, fél a tapétától az átjáróban, fél egy könyvben lévő képtől, pedig csak egy idilli tájat ábrázol, egy sziklás domboldalt és egy levelét vesztett fán lógó kocsikereket. Tízéves: abban az évben hagyták el Európát. A szégyen, a száanalom, a megalázó nehézségek, a csúf, gonosz, visszamaradott gyerekek, akikkel abban a speciális iskolában volt együtt. Aztán jött az életében egy olyan időszak, amely egybeesett egy tüdőgyulladás követő hosszú lábadozással, amikor azok a kis főbiái, amelyeket szülei makacsul egy csodás tehetséggel megáldott gyerek hóbortjainak tekintettek, logikus kölcsönviszonyban álló illúziók sűrű gubancává szilárdultak össze, s ettől kezdve a fiú a normális tudat számára végképp hozzáférhetetlen lett.

Az asszony elfogadta ezt és még sok más is. Végére is az élet nem más, mint annak elfogadása, hogy egyik öröm a másik után vész el, sőt, itt nem is az öröm tűnt el, hanem a pusztá remény, hogy valami jobbra fordul. A fájdalom végtelen hullámaira gondolt, amelyeket neki és férjének valamilyen oknál fogva ki kellett állniuk; a láthatatlan óriásokra, akik elképzelhetetlen módon kínozzák a kisfiúkat; arra a felmérhetetlen mennyiségű gyöngédségre, amelyet a világ tartalmaz; ennek a gyöngédségnek a sorsára; vagy összetörik, vagy kárba vész, vagy örületté alakul át; mocskos sarkokban magukban motyogó elhagyott gyerekekre; a gyönyörű gyomokra, amelyek nem tudnak elbűjni a gazda elől, és kénytelenek gyámoltalanul végignézni, ahogy görnyedt majomárnyékának nyomában szétronsolt virágok maradnak, ahogy közeledik a sötétség szörnye.

3

Már elmúlt éjfél, amikor a nagyszobából meghallotta, hogy a férje felnyög, és hamarosan be is támolygott, hálóinge fölött a régi szőrmegalléros kabátjában; sokkal jobban szerette, mint a szép kék hálóköntösét.

– Nem tudok aludni – jaidult föl.

– Miért? – kérdezte az asszony. – Miért nem tudsz aludni? Olyan fáradt voltál.

– Nem tudok aludni, mert haldoklom – mondta a férfi, és lefeküdt a díványra.

– Nem a gyomrod fáj? Felhívjam Szolov doktort?

– Csak orvost ne, csak azt ne – nyögte. – Az ördögbe az orvosokkal. Sürgősen ki kell hoznunk onnan. Különben majd mi felelünk érte! Mi felelünk! – ismételte meg, és ülő helyzetbe hörögte föl magát, mindkét talpát a padlóra támasztva összeszorított öklével verte a homlokát.

– Jól van – mondta nyugodtan az asszony. – Holnap reggel hazahozzuk.

– Kérek egy kis teát – mondta a férfi, és visszavonult a fürdőszobába.

Az asszony nehézkesen lehajolt, és fölvelt pár kártyalapot és fényképet, amelyek a díványról a padlóra csúsztak: kőr bubi, pikk kilences, pikk ász, Elsa és a bestiális barátja.

A férfi felélénkülve jött vissza, és hangosan beszélni kezdett:

– Mindent kiterveltem. Átadjuk neki a hálószobát. Egyikünk vele tölti az éjszaka egy részét, másikunk itt alszik a díványon. És váltjuk egymást. Legalább hetente kétszer megnéztjük egy orvossal. Nem érdekes, mit szól hozzá a Herceg. Amúgy nem sok szólnivalója lesz, mert így olcsóbban is jön ki.

Megcsörrent a telefon. Nem szokott ilyen kései órán csöngeni a telefonjuk. A férfi bal lába kicsúszott a papucsból, és most a sarkával is, lábujjaival is kotorászott utána, ott állt a szoba közepén, és tátott szájjal, mint egy gyerek, fogatlanul rámeredt a feleségére. Az asszony szokta felvenni, mert jobban tudott angolul.

– Charlie-val szeretnék beszélni – szólt bele egy lány fakó, vékony hangon.

– Milyen számot hívott? Nem. Téves szám.

A kagyló finoman visszakerült bölcsőjébe. Az asszony öreg, fáradt szívére tette a kezét.

– Hogy megijesztett – mondta.

A férfi fürgén elmosolyodott, és azonnal folytatta izgatott monológját. – Amint megvirrad, elhozzák. A késeket egy bezárt fiókban kell majd tartani. Még legrosszabb pillanataiban sem jelentett veszélyt más emberekre.

Másodszor is megcsörrent a telefon. Ugyanaz a színtelen, nyugtalan fiatal hang ke-
reste Charlie-t.

– Rossz számot hív. Megmondom, mi a baj. Az O betűt tárcsázza a nulla helyett.

Leültek váratlan, ünnepi, éjjeli teájukhoz. A születésnap ajándék ott állt az asztalon. A férfi hangosan szürcsölt, kipirult, poharát időnként körbe-körbe mozgatta, hogy a cukor jobban felolvadjon. Kopasz fején, egy nagy anyajegy mellett feltűnően kidagadt egy ér, és noha borotválkozott reggel, ezüstös borosta csillogott az arcán. Miközben az asszony töltött neki még egy teát, föltette a szemüvegét, és újra alaposan szemügyre vette a fényes sárga, zöld, piros kis kancsókat. Esetlen, nedves ajka fennhangon betűzte a hangzatos címkéket: sárgabarack, szőlő, ringlő, birsalma. Amikor a vadalmához ért, újra megcsörrent a telefon.

1948

BERLINI KALAUZ

Dunajcsik Mátyás fordítása

Reggel meglátogattam az állatkertet, most pedig egy kocsmába lépek be éppen barátommal és régi ivócimborámmal. A kocsmá cégéréen égszínkép alapon fehér kiírás: „LÖVENBRÄU”, melyet egy kacsintó oroszlán képe kísér, mancsában söröskorsóval. Leülünk, én pedig vízvezetékcsövekről, villamosokról és más fontos dolgokról kezdek beszélni neki.

1. A csövek

A ház előtt, ahol élek, gigantikus, fekete cső fekszik a járda külső szegélyén. Néhány lábbal arrébb, ugyanabban az irányban hever egy másik, majd egy harmadik és egy negyedik – az utca még tétlen, öntöttvas zsigerei; várják, hogy egy nap majd leereszék őket a föld mélyére, az aszfalt alá. Az első pár napon, miután tompa döndülésekkel lerakodták őket a teherkocsikról, kislejtők szaladgáltak rajtuk föl és alá, vagy négykézláb másztak keresztül e körkörös alagutakon, ám egy héttel később már senki sem játszott körülöttük, helyette sűrű hó kezdett hullani; most pedig, mikor a kora reggeli lapos, szürke fényben az utcára lépek, gumihegyű sétabotommal félénken vizslatva a járda alattomos jégzománcát, mindegyik fekete cső tetején egyenletes, friss hószalag fut végig, míg annak a szájánál, mely a sarokhoz a legközelebb fekszik, a belső homorulatban úgy ragyog fel egy még épp kivilágított villamoskocsi tükörképe, mint valami világosnarancs hóvillám. Hajnalban valaki az „Otto” nevet írta fel ujjával a szűzhó vakító szalagjára, én pedig arra gondoltam, milyen szépen is illik ez a név, a két gyöngéd mássalhangzót közrefogó puha o betűkkel, a csövön végignyúló hallgatag hórétteghez s a két oldalnyí-lás között tátongó torkolatokhoz.